

رضایت و برائت

دکتر شبنم بزمی

عضو هیئت علمی گروه اخلاق پزشکی
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

سئوالات

- معنای رضایت چیست ؟
- اخذ رضایت چه اهمیتی دارد ؟
- برائت چیست ؟
- اخذ رضایت به نحوی که از نظر قانونی و اخلاقی قابل قبول باشد چه شرایطی دارد؟
- آیا در تمامی اقدامات پزشکی گرفتن رضایت لازم است؟

رضایت و برائت در درمان بیماران

مقدمه:

هیچ بیمار عاقل و بالغی را نمیتوان بدون جلب رضایت وی به پذیرش درمان پزشکی واداشت. اگر بیمار تمایل به مراقبتهای پزشکی داشته باشد، پزشک باید قبل از شروع به درمان **رضایت و برائت** گرفته باشد.

رضایت در جهت احترام به اتونومی بیمار است .

اجزاء تشکیل دهنده رضایت

- اطلاعات کافی در اختیار بیمار گذاشته شود (**Disclosure**)
- بیمار باید ظرفیت لازم برای دادن رضایت را داشته باشد . یعنی اینکه ظرفیت کافی برای درک آگاهی داده شده و تصمیم گیری لازم را داشته باشد (**Capacitance**).
- تصمیم گیری باید آزادانه و داوطلبانه باشد (**Voluntarism**).

- **Therapeutic Privilege**: مصونیت درمانی است . برخی اطلاعات را برای حفظ سلامتی بیمار برای او بازگو نمی کنند .

- **Waiver**: صرفنظر کردن . خودداری از بیان اطلاعات به بیمار به درخواست خود او .

- کسب رضایت یک روند مداوم است .

انواع رضایت

۱- تلویحی (ضمنی): implicitly اکثر تشخیص ها و درمانهای پزشکی بر اساس این نوع است، یعنی وقتی فردی به پزشک مراجعه می کند یا از پزشک درخواست ویزیت میکند، به درمان و معاینه رضایت دارد. هنگامیکه بیماری وارد مطب یا اتاق معاینه می شود نیازی نیست که پزشک از او بپرسد آیا مایلید که درمان شوید؟ چون اگر بیمار بدنبال درمان بیماری خود نباشد به پزشک مراجعه نمی کند. با اینحال این رضایت ضمنی تنها در مورد اعمال اولیه بالینی مانند گرفتن شرح حال، تحت نظر قرار دادن، بالا زدن آستین برای گرفتن فشار خون صادق بوده و معاینات اختصاصی تر مانند معاینه breast و معاینه external , internal genitalia یا مقعد را شامل نمیشود.

انواع رضایت

۲- بیانی (صریح) explicit که شامل شفاهی و کتبی است. چنانچه ممکن باشد، بهتر است نوع شفاهی در حضور شخص ثالثی گرفته شود تا در صورت بروز مشکل، جای اعتراضی نباشد. قبل از انجام هر گونه معاینه واژن یا مقعد و قبل از انجام اقدامات خاص مثل گرفتن خون ممکن است رضایت بطور شفاهی گرفته شود.

در موارد بستری در بیمارستان و اعمال تشخیصی و درمانی تهاجمی مثل انواع جراحی ها اخذ رضایت و برائت کتبی، از مشکلات بعدی احتمالی جلوگیری خواهد کرد.

رضایت برای انجام چه اموری لازم است؟

❖ معاینه افراد زنده جهت رسیدن به تشخیص و سپس درمان بیمار

❖ معاینه افراد زنده برای اهداف پزشکی و تخصصی و پژوهشی

❖ معاینه افراد بعد از مرگ

❖ **توجه:** غیر از چند مورد استثنا، وجود رضایت بیمار جهت معاینه و درمان قبل از اینکه پزشک بیمار را معاینه و یا درمان کند، امری **ضروری** است .

مواردی که اخذ رضایت لازم نیست:

- معاینه و اعلام سلامت فرد از نظر ابتلا به بیماری های مسری جهت اعلام به وزارت بهداشت.
- معاینات متداول هنگام ورود به زندان، پرورشگاه و نظایر آن.
- معاینه به دستور مراجع قضایی و محاکم.
- معاینه مهاجران و مسافران به کشورهای گوناگون قبل از عزیمت و یادر مبادی ورودی کشورها و قرنطینه ها.
- معاینات بهداشتی پرسنل صنایع غذایی.
- معاینات متداول استخدامی و حین خدمت.
- معاینات دوره ای کودکان در مدارس.
- معاینات ورزشکاران هنگام گزینش و یا در حین بازی در تیم های ورزشی.
- معاینات پزشکی قانونی
- در موارد ضروری، فوری و اورژانس اخذ رضایت لازم نمی باشد.

❖ در هر عملی که منجر به عقیم شدن احتمالی در زوجه شود ، رضایت زوج لازم است.

❖ رضایت کودکان: باید از والدین و یا سرپرستان قانونی آنان اخذ شود. (مگر در موارد اورژانس).

❖ هنگامیکه اخذ رضایت جهت اعمال تشخیصی و درمانی برای کودکی از طریق خانواده امکان پذیر نمیباشد برای اخذ رضایت در قلمرو قانون باید از طریق محاکم قضایی اقدام کرد.

• اخذ برائت به چه معناست؟

• اخذ برائت این است که پزشک قبل از شروع به اقدام تشخیصی و درمانی، خطرات احتمالی را به بیمار یا ولی او تذکره دهد و کتبا "برائت اخذ نماید تا در صورت بروز خسارت، مسئول و مدیون (ضامن) نباشد."

• با اخذ برائت به پزشک اجازه داده میشود تا بر اساس تخصص و صلاحیت خود بتواند در مقام تشخیص یا درمان، بیمار را با توجه به موازین علمی در معرض آسیب های احتمالی ملازم با روشهای طبی قرار دهد.

رضایت و برائت در درمان بیماران

تفاوت رضایت و برائت چیست؟

❖ اگر پزشک فقط رضایت گرفته باشد، در صورت بروز مرگ، نقص عضو یا خسارت مالی، ضامن است ولی اگر برائت نیز تحصیل کرده باشد و تقصیری هم مرتکب نشده باشد، عهده دار خسارت پدید آمده نیست.

❖ اصل برائت با توجه به ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی از مواردی است موجب سقوط ضامن می شود.

البته در صورت تقصیر پزشکی، برائتی که قبل از درمان گرفته شده، باعث سقوط ضامن نیست.

رضایت و برائت در درمان بیماران

- ❖ از نظر قانون، رضایت و برائت چه افرادی پذیرفته است؟
- ❖ رضایت و برائت را باید اول از همه از خود بیمار اخذ نمود، مگر در افراد بیهوش، نابالغ و مجنون، که باید از ولی آنها رضایت و برائت گرفت.
- ❖ از طرفی در کسانی که از نظر قانونی نیاز به سرپرست دارند مانند افراد نابالغ، مجنون، محجور و سفیه، اخذ رضایت و برائت از سرپرست آنها الزامی است. از جمله افراد دیگری که از نظر قانونی رضایت و برائت آنها مورد پذیرش است، نمایندگان قانونی بیمار می باشند.
- ❖ البته از نظر شرع مقدس اسلام منظور از ولی، به ترتیب اولویت، پدر، جد پدری، حاکم شرع، و در شرایط خاص بستگانی از او می باشند.

رضایت و برائت در درمان بیماران

بند ج ماده ۱۵۸ - موارد زیر قابل مجازات نیست :

... هر نوع عمل جراحی یا طبی مشروع که با رضایت شخص یا اولیاء یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی وی و رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی انجام می شود.

در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نیست.

رضایت و برائت در درمان بیماران

ماده ۴۹۵: هرگاه پزشک در معالجاتی که انجام میدهد موجب تلف یا صدمه بدنی گردد، ضامن دیه است مگر آنکه عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد، یا این که قبل از معالجات برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیری هم نشود و چنانچه اخذ برائت از مریض بدلیل نابالغ یا مجنون بودن او، معتبر نباشد و یا تحصیل برائت از او به دلیل بیهوشی و مانند آن ممکن نگردد، برائت از ولی مریض تحصیل می شود.

تبصره ۱: در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد هر چند برائت اخذ نکرده باشد.

رضایت و برائت در درمان بیماران

تبصره ۲: ولی بیمار اعم از ولی خاص است مانند پدر و ولی عام که مقام رهبری است. در موارد فقدان یا عدم دسترسی به ولی خاص، رئیس قوه قضائیه با استیذان از مقام رهبری و تفویض اختیار به دادستان های مربوطه به اعطاء برائت به طبیب اقدام می نماید.

ماده ۴۹۶: پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می نماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است مگر آنکه مطابق ماده (۴۹۵) عمل نماید.

• تبصره ۱: در موارد مزبور، هرگاه مریض یا پرستار بداند که دستور اشتباه است و موجب صدمه و تلف می شود و با وجود این به دستور عمل کند، پزشک ضامن نیست بلکه صدمه و خسارت مستند به خود مریض یا پرستار است.

• تبصره ۲: در قطع عضو یا جراحات ایجاد شده در معالجات پزشکی طبق ماده (۴۹۵) این قانون عمل میشود.

• ماده ۴۹۷ : در موارد ضروری که تحصیل برائت ممکن نباشد و پزشک برای نجات مریض ، طبق مقررات اقدام به معالجه نماید ، کسی ضامن تلف یا صدمات وارده نیست .

جمع بندی

- رضایت و برائتی دارای اعتبار است که حقیقی باشد و آزادانه گرفته شده باشد. یعنی اینکه فرد باید درک کند که به چه چیزی رضایت و برائت میدهد و نتایج و عوارض احتمالی آن را بداند.
- این نوع رضایت و برائت را "آگاهانه" می نامند. رضایت و برائت نباید با تحکم، توسل به زور، ترسانیدن و یا فریب دادن بیمار و بستگانش گرفته شده باشد.
- توصیف مناسب عوارض احتمالی از بسیاری از شکایت ها و اعتراضات آتی بیمار جلوگیری خواهد کرد.

• لازم است هنگام اخذ رضایت عوارض شایع بیماری و یا اقدام درمانی و جراحی با بیانی که برای بیمار قابل فهم باشد و با توجه به موقعیت فرهنگی و سطح تحصیلی وی بیان شود.

• در هنگام اخذ رضایت حضور شهود امضاء کننده فرم نیز مفید است.

• فرم های رضایت و برائت بهتر است بعوض آنکه بصورت یکسان ، بسیار کلی و از قبل تهیه شده باشند ، به تناسب موضوع و بسته به مورد جهت هر بیمار (خصوصا در بیماران با خطر بالا) تنظیم شوند.

اجزای شکل دهنده یک فرم رضایت و برائت مناسب شامل :

- ۱- بیان هویت امضاء کنندگان در ابتدای فرم
- ۲- بیان نوع بیماری به شکلی که برای بیمار (فرد غیر پزشک) قابل فهم باشد
- ۳- بیان مخاطرات احتمالی
- ۴- ذکر عوارض احتمالی ناشی از اقدام درمانی و تشخیصی
- ۵- بیان اجازه عمل تشخیصی یا درمانی از سوی بیمار و بستگان او
- ۶- بیان بری الذمه نمودن پزشکان در صورت رعایت موازین علمی، شرعی و قانونی

اخذ رضایت جهت صدور گواهی فوت

❖ در مواردیکه مرگ به علل طبیعی باشد و شکایتی در بین نباشد، لازم است بستگان درجه یک فرد فوت شده فرم درخواست صدور جواز دفن را تکمیل کنند. بستگان درجه یک به ترتیب اولویت عبارتند از:

✓ پدر، مادر، شوهر، فرزندان بالای ۱۸ سال، زن، جد پدری، برادر و خواهر،
(که با توجه به اولویت و در دسترس بودن بستگان اقدام می شود)

